

LENKŲ IR RUSŲ TAUTINIŲ MAŽUMŲ BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ TINKLO ERDVINĖ ANALIZĖ LIETUVOJE 2001–2023 M.

Ivan Poddubnyy¹, Viktorija Baranauskienė^{1,2}

¹Vilniaus universitetas, Chemijos ir geomokslų fakultetas, Geomokslų institutas,
Geografijos ir kraštotovarkos katedra, M. K. Čiurlionio g. 21/27, LT-03101 Vilnius, Lietuva

²Lietuvos socialinių mokslų centras, Sociologijos institutas, Regionų ir miestų tyrimų skyrius,
A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas: ivan.poddubnyy@chgf.stud.vu.lt; viktorija.baranauskiene@chgf.vu.lt;
baranauskiene.viktorija@gmail.com

DOI: <https://dx.doi.org/10.5200/GM.2025.1>

Poddubnyy I., Baranauskienė V. SPATIAL ANALYSIS OF THE NETWORK OF GENERAL EDUCATION SCHOOLS FOR POLISH AND RUSSIAN NATIONAL MINORITIES IN LITHUANIA 2001-2023. *Geografijos metraštis*, 57-58, 2024-2025.

Abstract. This study presents the territorial characteristics of the change in the network of general education schools providing education in Polish and Russian languages in Lithuania between 2001 and 2023. The data presented herein were collected from the AIKOS and ŠVIS systems, the State Data Agency, and the Ministry of Education and Science. It was observed that the number of schools decreased by 24.6 percent in the territory of the subject. The most affected municipalities were those in which the share of Polish and Russian national minorities decreased during the analysed period. This phenomenon may be attributed, at least in part, to the exodus of migrants, particularly those of Russian origin, which commenced in the restoring of Lithuania's independence. The observed decline in birth rates and the concomitant rise in death rates are also likely contributors to this trend.

References 51. Figs 3. Tables 3. In Lithuanian, summary in English.

Keywords: national minorities, general education, school, multiethnic country, Lithuania.

Įvadas

Lietuva nuo seno yra daugiatautė valstybė. Šalies daugiatautiškumą lėmė geopolitinė padėtis: kaimynai, politiniai ir kariniai konfliktai. Lietuvoje gyvenančių tautybių skaičius ir tautinių mažumų dalis nuolatos keičiasi, pastaruoju metu tam reikšmingos įtakos turi karas Ukrainoje. Valstybės duomenų agentūros duomenimis, 2021 m. šalyje daugumą sudarė lietuviai – apie 84,6 proc., likę 15,4 proc. – tautinės mažumos (lenkai (6,5 proc.), rusai (5,0 proc.), baltarusiai (1,0 proc.), ukrainiečiai (0,5 proc.) ir kt.)¹ (Valstybės duomenų agentūra, 2021b).

Lietuvai, kaip ir daugeliui kitų pasaulio valstybių, labai svarbu, kad būtų gerbiamos ir saugomos visų tautinių bendrijų teisės ir interesai. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 37 straipsnyje nurodoma, kad „piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Tačiau ilgą laiką Lietuvoje po 2010 m. sausio 1 d. nustojusio galioti Tautinių mažumų įstatymo (apie

¹ 2023 m. tautinių mažumų sudėtis: lietuviai – 83,6 proc., lenkai – 6,4 proc., rusai – 5,1 proc., baltarusiai – 1,7 proc., ukrainiečiai – 1,6 proc. (Valstybės duomenų agentūra, 2023).

15 metų²) nebuvo priimto Tautinių mažumų įstatymo ar kokio kito dokumento, kuriame būtų pateiktas (įtvirtintas) tautinės mažumos apibrėžimas, tad nebuvo aiškių ribų tarp tautinių mažumų ir imigrantų (Tautinių mažumų departamentas..., 2024a).

Vienas pagrindinių bruožų, skiriančių tautines mažumas nuo daugumos valstybės gyventojų – gimtoji kalba. Lietuva, puoselėdama tautinių mažumų kalbą ir kultūrą, LR švietimo įstatymo 30 straipsniu kiekvienam piliečiui užtikrina švietimo prieinamumą ne tik valstybine, bet ir gimtąja kalba. Švietimas – valstybės ateities kūrimo būdas ir tautos tapatybės užtikrinimas (Lietuvos Respublikos Seimas, 1991). Tautinių mažumų švietimo sritį reglamentuoja ne tik Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1991) ir poįstatyminiai teisės aktai, bet ir tarptautiniai teisės aktai – Europos Tarybos konvencija (Lietuvos Respublikos Seimas, 1995) bei Lietuvos ir kitų valstybių dvišalės sutartys (Lietuvos Respublikos Seimas, 1994, 1998).

Tautinių mažumų bendrojo ugdymo mokyklų tinklas formuojamas, atsižvelgiant į valstybės gyventojų tautinę sudėtį, demografinius, socialinius, ekonominius ir politinius veiksnius. Mokyklų tinklo formavimą skatina ir tarptautiniai reglamentai, kuriais susitariančios šalys įsipareigoja išlaikyti ir plėtoti kalbinį, kultūrinį tautinių mažumų identitetą (Lietuvos Respublikos Seimas, 1994, 1998). Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo šalyje kasmet pastebimas ne tik gyventojų skaičiaus mažėjimas, bet ir tautinės sudėties pasikeitimai. Intensyviau gyventojų skaičius pradėjo mažėti nuo 2004 m. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą (toliau – ES), kai atsivėrė galimybės nevaržomai judėti ir apsigyventi bet kurios ES valstybės narės teritorijoje (Burneika ir kt., 2017; Baranauskienė, 2019, 2021). Dėl minėtų priežasčių ėmė trauktis bendrojo ugdymo mokyklų tinklas (Baranauskienė, 2021), taip pat ir mokyklų, vykdančių mokymą tautinių mažumų kalbomis, skaičius (Nacionalinė švietimo agentūra, 2022b).

Kaip minėta, Lietuva remia tautinių mažumų siekį palaikyti bei išsaugoti tautinę ir kultūrinę tapatybę, tačiau, remdamasi šių dienų aktualijomis, mūsų valstybės valdžia siekia vis labiau integruoti tautines mažumas į Lietuvos visuomeninį gyvenimą reformuojant mokyklų tinklą. Tačiau integracijos būdai susilaukia ne tik visuomenės palaikymo, bet ir didžiulės kritikos (Tautinių mažumų departamentas..., 2024b). Vis dažniau spaudoje pasitaiko pranešimų apie norą pertvarkyti mokyklų, kuriose mokoma tautinių mažumų kalbomis, tinklą, ypač švietimo įstaigas, kuriose mokoma rusų kalba (Andrukaitytė, 2024). Norima palaipsniui didinti lietuvių kalbos pamokų skaičių, skatinti mokinius pamokose kalbėti lietuviškai. Latvija dar 2022 m. pradėjo panašų pertvarkymą, kuriuo siekia visiškai atsisakyti rusų kalbos mokyklose, o latvių kalbą paversti vienintele mokomąja kalba (Zverko, 2023). Panašios tendencijos pradedamos stebėti ir Lietuvoje. Tad šio darbo **tikslas** – atskleisti tautinių mažumų kalbomis (lenkų ir rusų) mokymą vykdančių bendrojo ugdymo mokyklų tinklo kaitos ypatumus Lietuvoje 2001–2023 metais.

Bendrojo ugdymo mokyklų tinklo kaita yra aktuali tema daugelyje pasaulio valstybių, ypač tose, kurios, susiduria su neigiamais demografiniais pokyčiais ar intensyvėjančia urbanizacija. JAV mokslininkų analizuota, kaip mokinių pasiekimus veikia mokyklų uždarymas tuštinančiuose JAV regionuose (Engberg ir kt., 2012). Lietuvos kaimyninėse valstybėse nagrinėjama, kaip švietimo sistemos pokyčiai veikia švietimo įstaigų tinklą (Khavenson, 2019; Jakubowski, 2019), taip pat ir kaimiškose teritorijose (Wojewódzka-Wiewiórska ir Stawicki,

² Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas, priimtas 2024 m. lapkričio 7 d. Nr. XIV-3079, įsigaliojo nuo 2025 m. sausio 1 d.

2022; Semczuk ir kt., 2022). Tačiau analizuojant Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų tinklo kaitą, daugiau dėmesio buvo skiriama Lietuvoje vykdytiems tyrimams. Pastarieji apie Lietuvos mokyklų tinklo kaitą nėra nauji, atlikti ne vieno mokslininko (Dumbliauskienė ir Staugaitytė, 2013; Kriaučiūnas ir kt., 2016 ir kt.). Labiausiai prie šių tyrimų prisidėjo Lietuvos geografas, kartografas P. Gaučas, kuris nemažai dėmesio skyrė Rytų Lietuvos daugiakalbiam regionui. Savo darbuose analizavo etnolingvistines problemas: įvairiakalbių mokyklų istorinę raidą, mokyklose dėstomų dalykų vartojamos kalbos kaitą ir kt. (Gaučas, 1992, 1996, 1997a, 1997b, 2000). Nemažai dėmesio skirta ir Šiaurės rytų Lietuvos mokyklų tinklo kaitai, kur didesnis dėmesys kreiptas depopuliacijos procesų paveiktoms retai apgyventoms teritorijoms (Baranauskienė ir Daugirdas, 2017, 2018). Mokyklos, vykdančios mokymą tautinių mažumų kalbomis, yra Lietuvos švietimo sistemos dalis, todėl švietimo duomenys apie jas įtraukiami į bendrą Lietuvos švietimo būklės apžvalgą, kurią kiekvienais metais atlieka Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Vertinami mokinių pasiekimai, mokytojų kvalifikacija, mokyklų aprūpinimas (Nacionalinė švietimo agentūra, 2022a, 2023, 2024). Tačiau norint aiškiau suprasti tautinių mažumų švietimo būklę ir planuoti būtinus sprendimus, Nacionalinė švietimo agentūra periodiškai atlieka atskirą tautinių mažumų kalbomis mokymą vykdančių mokyklų apžvalgą, kur pateikiamos pagrindinės šioms mokykloms iššūkius keliančios priežastys, procesai ir rezultatai (Nacionalinė švietimo agentūra, 2018, 2022b). Akivaizdu, kad tyrimų, analizuojančių bendrojo ugdymo mokyklų tinklą, yra nemažai, todėl šiame darbe atliekama analizė papildys ankstesnius mokslinius tyrimus.

Detalesnei bendrojo ugdymo įstaigų tinklo kaitos analizei pasirinkta 17 savivaldybių (Druskininkų, Elektrėnų, Ignalinos r., Kauno m., Klaipėdos m., Klaipėdos r., Mažeikių r., Panevėžio m., Šalčininkų r., Šiaulių m., Širvintų r., Švenčionių r., Trakų r., Vilniaus m., Vilniaus r., Visagino ir Zarasų r.), kuriose 2001/2002–2023/2024 m. m. laikotarpiu veikė bendrojo ugdymo mokyklos, vykdančios mokymą lenkų ir rusų kalbomis. Šių mokyklų lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis tinklo kaitos erdvinė analizė leidžia atskleisti ne tik bendrąją šalies situaciją, bet leis prognozuoti, kas laukia kitų mokyklų, vykdančių mokymą tautinių mažumų kalbomis.

Tyrimo metodologija

Tautinių mažumų samprata. Sąvoka *mažuma* vartojama kalbant apie visas kultūriškai ir politiškai nedominuojančias etnines grupes valstybėje. Mažumos turi etninių, religinių ir kalbinių skirtumų nuo kitų konkrečios valstybės gyventojų. Šiomis dienomis vis dar aktualiu klausimu išlieka tautinės mažumos sąvokos apibrėžimas. Kaip pažymi A. Račkauskaitė (2010), nė viename tarptautiniame dokumente bei moksliniuose darbuose nepateikiama universali tautinės mažumos samprata, kurios laikytųsi visuomenė. Todėl dažnai susiduriama su tuo, kad kiekviena valstybė ar institucija apibūdina ją skirtingai. Neretai tarptautiniuose teisės aktuose ir mokslinėje literatūroje vartojama ir etninių mažumų sąvoka, tačiau dažnai tai yra tautinės mažumos sinonimas, o kartais pabrėžiama, kad etninė mažuma neturi savo istorinės tėvynės bei tautinės savimonės (Biveinis ir Kasperavičius, 2012).

Šiame tyrime bus remiamasi naujausios redakcijos Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatyme 2 straipsnyje pateiktu tautinės mažumos apibrėžimu, tautinė mažuma – „grupė asmenų, kurią sudaro Lietuvos Respublikos piliečiai, gyvenantys Lietuvos Respublikos

teritorijoje, turintys ilgalaikius, tvirtus ir nuolatinius ryšius su Lietuvos Respublika, ir kuri gyventojų skaičiumi yra mažesnė nei Lietuvos Respublikos gyventojų, kuriems būdinga lietuvių tautinė tapatybė, dalis ir yra vienijama siekio išsaugoti savo tautinę tapatybę“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2024a)³.

Analizuojamas laikotarpis. Tautinių mažumų kaitos analizei pasirinktas 2001–2021 m. laikotarpis. Pasirinkimą lėmė 2001 m., 2011 m. visuotinių gyventojų ir būstų surašymų bei 2021 m. tautybės, gimtosios kalbos ir išpažįstamo tikėjimo statistinio tyrimo duomenų prieinamumas pagal dabartinį Lietuvos administracinį suskirstymą. Siekiant išanalizuoti bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose mokoma lenkų ir rusų kalbomis, tinklo kaitą, pasirinktas 2001/2002–2023/2024 m. m. laikotarpis.

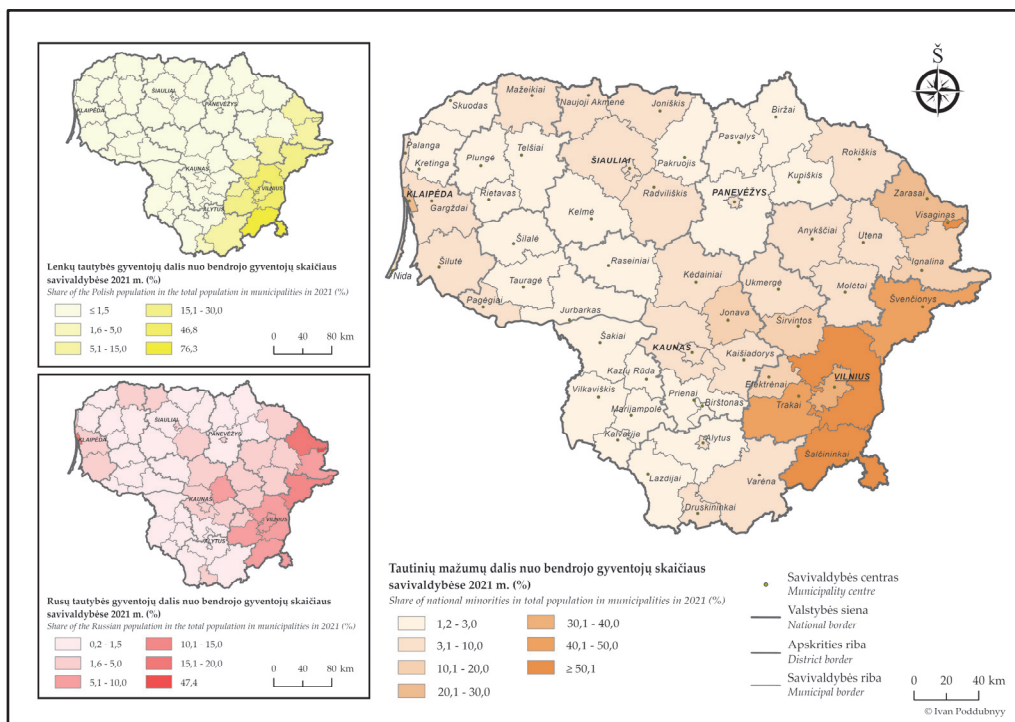
Analizuojami teritoriniai vienetai. Tautinių mažumų ir bendrojo ugdymo mokyklų tinklo kaitos analizei pasirinktas savivaldybių lygmuo.

Duomenų šaltiniai, jų patikimumas ir duomenų bazės kūrimas. Siekiant atskleisti 2001–2021 m. tautinių mažumų skaičiaus kaitą, naudojami Valstybės duomenų agentūros 2001 m., 2011 m. surašymų ir 2021 m. statistinio tyrimo oficialūs duomenys (Lietuvos statistikos departamentas, 2002, 2013; Valstybės duomenų agentūra, 2021a). Tautinių mažumų erdvinei diferenciacijai buvo naudojamas 2021 m. duomenų rinkinys, kuriuo duomenys pateikiami savivaldybių lygmeniu (Valstybės duomenų agentūra, 2021a). Siekiant inventorizuoti veikiančių bendrojo ugdymo mokyklų tinklą lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis, buvo išanalizuotos švietimo – AIKOS ir ŠVIS – sistemos. Analizės metu buvo nustatyti duomenų neatitikimai tarp dviejų sistemų pateikiamų duomenų. Todėl daroma prielaida, kad tikslesnius duomenis apie šiuo metu veikiančias bendrojo ugdymo mokyklas, vykdančias mokymą lenkų ir rusų kalbomis, pateikia Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos AIKOS sistema (AIKOS, 2024b). Siekiant inventorizuoti veikusias bendrojo ugdymo įstaigas, remtasi Švietimo ir mokslo ministerijos 2017 m. išleista „Lietuvos Respublikos bendrojo ugdymo mokyklų tinklo pertvarka 2001–2016 metais“ ataskaita (Lietuvos Respublikos Švietimo..., 2017). Sunkumų iškilo analizuojant bendrojo ugdymo mokyklų tinklo pokyčius 2017–2024 m., kadangi švietimo duomenų sistemos nepateikia analogiškų ataskaitų, todėl buvo vadovautasi ŠVIS sistema (ŠVIS, 2024), per kurią buvo žiūrima, ar tam tikra mokykla vis dar teikia savo paslaugas, ar ne. Inventorizavus surinktus duomenis naudojantis ArcGis Pro programa, buvo sudaryta detali Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose mokoma lenkų ir rusų kalbomis, duomenų bazė. Švietimo įstaigų adresams patikslinti buvo naudotas Valstybės duomenų agentūros Oficialaus statistikos portalo erdvinis taškinis elementų sluoksnis kartu su Švietimo ir mokslo institucijų registro (ŠMIR) duomenimis (Valstybės duomenų agentūra, 2025).

³ Atliekant bendrojo ugdymo mokyklų, vykdančių mokymą tautinių mažumų kalbomis, tinklo analizę, iš pradžių buvo remiamasi Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo projektu, kur apibrėžimas šiek tiek skyrėsi nuo dabartinio naujai priimto. Įstatymo projekto 2 straipsnyje buvo pateiktas toks tautinės mažumos apibrėžimas, kur tautinė mažuma buvo laikoma „grupė Lietuvos Respublikos piliečių, turinti šiuos požymius: gyvena Lietuvos Respublikos teritorijoje, turi ilgalaikius, tvirtus ir nuolatinius ryšius su Lietuvos Respublika, gyventojų skaičiumi yra mažesnė nei likusi Lietuvos Respublikos gyventojų dalis, ir yra vienijama siekio išsaugoti savo tautinę tapatybę“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 2024b).

Tautinių mažumų erdvinė diferenciacija Lietuvoje

Kaip minėta, Lietuva – daugiatautė šalis, kurioje nuo senų laikų gyvena iš įvairių kraštų atvykusios tautos: žydai, karaimai, romai ir kiti. Gyventojų tautybės, gimtosios kalbos ir išpažįtamo tikėjimo statistinio tyrimo duomenimis, 2021 m. Lietuvoje gyveno 132 tautybių gyventojai, 2011 m. – 154 tautybių, 2001 m. – 115. Tautinių mažumų grupių atstovų skaičius yra labai nevienodas, svyruoja apytiksliai nuo dviejų šimtų tūkstančių (pvz., lenkų ir rusų) iki kelių šimtų (pvz., karaimų). Yra ir tokių tautybių, kurių atstovai Lietuvoje skaičiuojami dešimtimis – japonai, brazilai, meksikiečiai, tadžikai ir kiti.

1 pav. Tautinių mažumų pasiskirstymas savivaldybėse 2021 m. (Duomenys: Valstybės duomenų agentūra, 2021a)

Fig. 1. Distribution of national minorities in municipalities in 2021 (Data: Valstybės duomenų agentūra, 2021a)

Tautinių mažumų erdvinė analizė atskleidė, kad didžioji dalis nelietuvių tautybės gyventojų telkiasi Rytų ir Pietryčių Lietuvos regionuose (1 pav.), kurių daugiatautiškumą lėmė šalies istorinė raida, praeities santykiai su kaimyninėmis valstybėmis, pavyzdžiui, Lenkijos Vilniaus krašto okupacija, Lietuvos sovietinė okupacija. Tokio pobūdžio įvykiai lėmė tai, kad pastaruosiuose regionuose lietuvių dalis yra daug mažesnė.

2021 m. duomenimis, lietuvių tautybės gyventojai sudarė daugumą beveik visoje šalies teritorijoje, tačiau pasitaiko išimčių – yra savivaldybių, kuriose didžiausią dalį sudarė nelietuvių tautybės gyventojai, t. y. Rytų ir Pietryčių Lietuvos – Šalčininkų r., Visagino, Vilniaus r. – savivaldybės. Šalčininkų r. savivaldybėje lietuvių dalis buvo mažiausia (12,6 proc.), palyginus su kitomis Lietuvos savivaldybėmis. Visagino savivaldybėje lietuvių tautybės gyventojų dalis siekė 20,1 proc., Vilniaus r. savivaldybėje – 38,5 procento.

2001–2021 m. duomenų analizė atskleidė, kad mažėjant šalies gimstamumui, didėjant mirtingumui ir emigracijai, mažėja ne tik Lietuvos gyventojų skaičius, bet ir tautinių mažumų gyventojų dalis (1 lentelė). Remiantis Valstybės duomenų agentūros duomenimis, 2001 m. Lietuvoje nuolatinių gyventojų skaičius buvo 3 483 972, o 2021 m. sumažėjo iki 2 810 761 (sumažėjo 19,3 proc.) (Lietuvos statistikos departamentas, 2002; Valstybės duomenų agentūra, 2021a). Tautinių mažumų dalis taip pat mažėjo. 2001 m. tautinių mažumų dalis sudarė 16,5 proc. (576 679 gyventojai) nuo visų gyventojų, o 2021 m. – 15,4 proc. (432 643 gyventojai), sumažėjimas pastebimas per 1,1 procentinį punktą (Lietuvos statistikos departamentas, 2002; Valstybės duomenų agentūra, 2021a).

1 lentelė. Lietuvos tautinė sudėtis 2001–2021 m. (Duomenys: Lietuvos statistikos departamentas, 2002, 2013; Valstybės duomenų agentūra, 2021a)

Table 1. National composition of Lithuania 2001-2021 (Data: Lietuvos statistikos departamentas, 2002, 2013; Valstybės duomenų agentūra, 2021a)

Tautybė / Nationality	Gyventojų skaičius pagal tautybę / Population by nationality			Gyventojų pagal tautybę dalis nuo nuolatinių gyventojų skaičiaus (%) / Population by nationality as a share of the resident population (%)		
	2001 m.	2011 m.	2021 m.	2001 m.	2011 m.	2021 m.
Lietuviai / Lithuanian	2 907 293	2 561 314	2 378 118	83,5	84,1	84,6
Lenkai / Polish	234 989	200 317	183 421	6,7	6,6	6,5
Rusai / Russian	219 789	176 913	141 122	6,3	5,8	5,0
Baltarusiai / Belarusian	42 866	36 227	28 183	1,2	1,2	1,0
Ukrainiečiai / Ukrainian	22 488	16 423	14 168	0,7	0,5	0,5
Žydai / Jewish	4 007	3 050	2 256	0,1	0,1	0,1
Latviai / Latvian	2 955	2 025	1 572	0,1	0,1	0,1
Totoriai / Tatars	3 235	2 793	2 142	0,1	0,1	0,1
Vokiečiai / German	3 243	2 418	1 977	0,1	0,1	0,1
Romai / Roma	2 571	2 115	2 251	0,1	0,1	0,1
Kitos tautybės / Other nationalities	7 615	6 856	5 908	0,2	0,2	0,2
Tautybė nenurodyta / Nationality not specified	32 921	32 978	49 633	0,9	1,1	1,7
IŠ VISO / TOTAL	3 483 972	3 043 429	2 810 761	100,0	100,0	100,0

Prie gausiausių Lietuvos tautinių mažumų galima priskirti lenkų ir rusų tautines grupes, kiekviena iš jų sudaro daugiau nei 5 proc. visų šalies gyventojų (atitinkamai 6,5 proc. ir 5,0 proc.) (1 lentelė). Kitų tautinių mažumų grupių dalis yra gerokai mažesnė. Lyginant šias dvi grupes tarpusavyje, pastebima, kad jų mažėjimo greitis nėra vienodas: rusų tautybės gyventojų dalis mažėjo sparčiau nei lenkų. Lenkų tautinė mažuma pasižymi stabilumu, nuo 2001 m. jų dalis sumažėjo tik 0,2 procento. Per 20 metų rusų tautybės gyventojų sumažėjo maždaug 78 tūkstančiais, t. y. 1,3 proc. (1 lentelė). Pastebima, kad rusų tautybės gyventojų dalis sparčiai pradėjo mažėti atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę (Marcinkevičius ir Frėjutė-Rakauskienė, 2021), nes išvyko sovietinės armijos kariai, karininkai su šeimomis (Vaitekūnas, 2006).

2021 m. gyventojų tautybės, gimtosios kalbos ir išpažįstamo tikėjimo statistinio tyrimo duomenimis, didžiausia dalis lenkų tautybės gyventojų gyvena Šalčininkų r. (76,3 proc.), Vilniaus r. (46,8 proc.), Švenčionių r. (24,3 proc.) savivaldybėse (1 pav.). Lenkų tautybės gyventojų paplitimas iš dalies sutampa su tarpukariu Lenkijos okupuoto Vilniaus krašto riba (Frėjutė-Rakauskienė ir kt., 2016).

Galima išskirti keturias savivaldybes: Visagino, Klaipėdos m., Švenčionių r. ir Vilniaus m., kuriose gyvena didesnė dalis (daugiau kaip 10,0 proc.) rusų tautybės gyventojų (1 pav.). Iš esmės tai yra savivaldybės, kurių miestuose sovietmečiu buvo vystoma pramonė. Pavyzdžiui, Visagino miestas „užaugo“ greta Ignalinos atominės elektrinės, kur didžiausią miesto dalį sudarė rusų tautybės asmenys, atvykę iš kaimyninių sovietinių respublikų (Vaitiekūnas, 2006).

Tautinių mažumų gyventojų dalis, įskaitant lenkų ir rusų tautybes, po truputį mažėja. Tai vyksta dėl demografinių ir migracijos procesų (Biveinis ir Kasperavičius, 2012). Vadinasi, Lietuva palaipsniui tampa vienalytiškesne.

Bendrojo ugdymo mokyklų tinklo kaita lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis

Bendrojo ugdymo mokykla – „tai įstaiga, kurios pagrindinė veikla yra ugdymas pagal formaliojo švietimo pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamas specialiojo ugdymo programas“ (AIKOS, 2024a). Remiantis AIKOS duomenimis, 2023/2024 m. m. pradžioje Lietuvoje veikė 132 bendrojo ugdymo mokyklos, vykdančios mokymą lenkų ir rusų kalbomis, 10-yje savivaldybių (2 lentelė). Švietimo įstaigų tinklą, kur mokama lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis, sudaro įvairių tipų mokyklos: 21 pradinė mokykla, 8 progimnazijos, 34 pagrindinės mokyklos ir 69 gimnazijos.

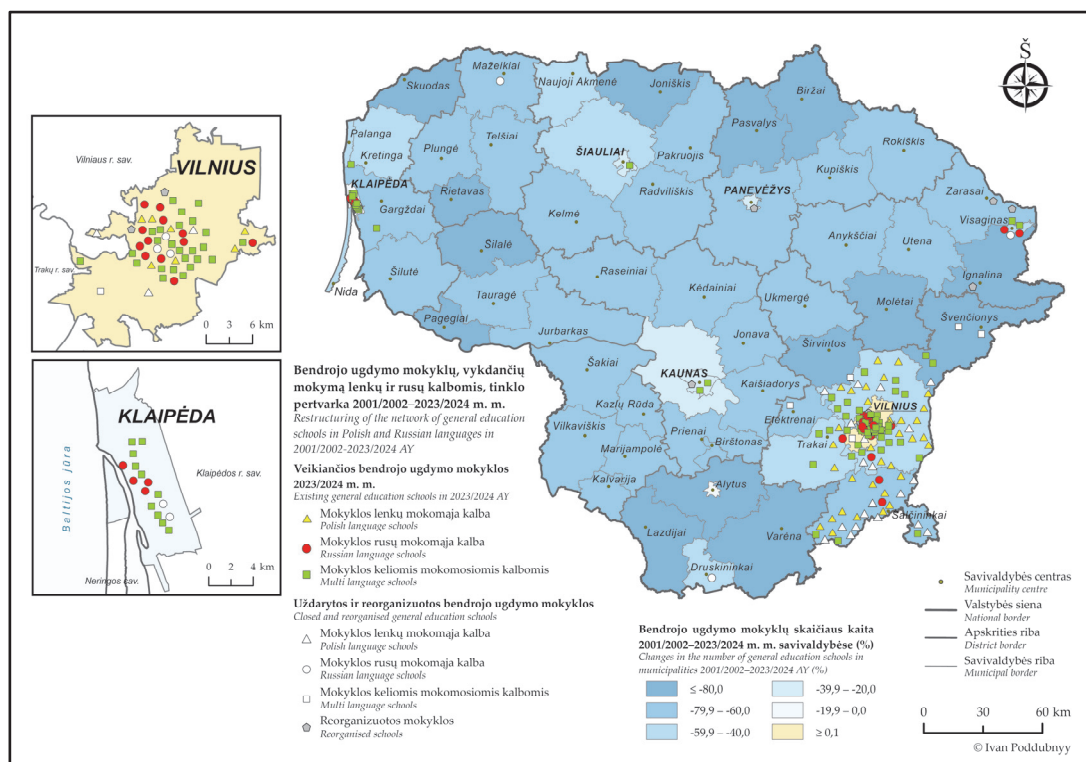
2 lentelė. Bendrojo ugdymo mokyklų skaičius pagal mokomąsias kalbas savivaldybėse 2023/2024 m. m. (Duomenys: AIKOS, 2024b)

Table 2. Number of general education schools by languages of instruction in municipalities in the 2023/2024 academic years (Data: AIKOS, 2024b)

Savivaldybės / Municipalities	Lenkų kalba / Polish language	Rusų kalba / Russian language	KELIOMIS KALBOMIS / IN MULTIPLE LANGUAGES			
			Lietuvių ir lenkų kalbomis / In Lithuanian and Polish languages	Lietuvių ir rusų kalbomis / In Lithuanian and Russian languages	Lenkų ir rusų kalbomis / In Polish and Ru- ssian languages	Lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis / In Lithuanian, Polish and Russian languages
Kauno m. sav.	–	–	–	2	–	–
Klaipėdos m. sav.	–	6	–	8	–	–
Klaipėdos r. sav.	–	–	–	2	–	–
Šalčininkų r. sav.	11	2	2	1	–	–
Šiaulių m. sav.	–	–	–	1	–	–
Švenčionių r. sav.	–	–	–	–	1	1
Trakų r. sav.	3	1	1	–	1	1
Vilniaus m. sav.	7	13	1	7	6	11
Vilniaus r. sav.	19	1	15	–	3	1
Visagino sav.	–	2	–	2	–	–
IŠ VISO / TOTAL	40	25	19	23	11	14

Daugiausia bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose mokoma lenkų ir rusų kalbomis, yra Pietryčių Lietuvoje, kur koncentruojasi didžiausia tautinių mažumų gyventojų dalis (1 ir 2 pav.). AIKOS duomenimis, 2023/2024 m. m. veikė 40 bendrojo ugdymo mokyklų, kur mokoma lenkų kalba, jos koncentruojasi Vilniaus m., Vilniaus r., Trakų r. ir Šalčininkų r. savivaldybėse (2 lentelė ir 2 pav.). Taip pat veikė 25 mokyklos, kuriose mokoma rusų kalba, jos koncentruojasi Vilniaus m., Klaipėdos m. ir Visagino savivaldybėse. Be to, 67 bendrojo ugdy-

mo mokyklose ugdymo procesas vyksta keliomis kalbomis (lietuvių ir rusų; rusų ir lenkų; lietuvių, lenkų ir rusų) (2 lentelė ir 2 pav.).

2 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose mokymas vykdomas lenkų ir rusų kalbomis, tinklo kaita 2001/2002–2023/2024 m. m. (Duomenys: AIKOS, 2024b; Švietimo ir mokslo ministerija, 2017; ŠVIS, 2024; Valstybės duomenų agentūra, 2024a)

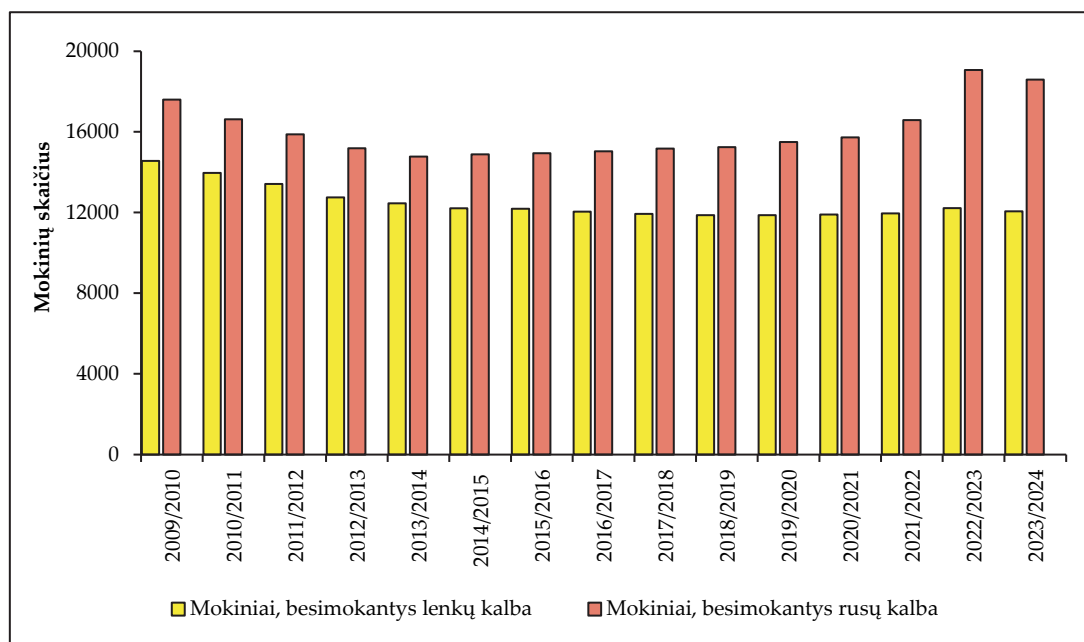
Fig. 2. Changes in the network of general education schools in Polish and Russian languages in Lithuania 2001/2002–2023/2024 (Source: AIKOS, 2024b; Švietimo ir mokslo ministerija, 2017; ŠVIS, 2024; Valstybės duomenų agentūra, 2024a)

Mokyklų, kuriose dėstoma lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis, netolygus pasiskirstymas šalies teritorijoje glaudžiai susijęs su netolygiu tautinių mažumų pasiskirstymu. Lenkų mokyklų gausu ten, kur lenkai sudaro didesnę gyventojų dalį – Šalčininkų r. ir Vilniaus r. savivaldybėse, jose yra 75 proc. visų šalyje veikiančių bendrojo ugdymo mokyklų lenkų mokomąja kalba (2 lentelė, 1 ir 2 pav.). Rusų mokyklų tinklas labiausiai išplėtotas Klaipėdos m. ir Vilniaus m. savivaldybėse, kuriose gyvena daugiau nei 50 proc. (78 255 tūkst.) visų rusų tautybės Lietuvos gyventojų. Visaginas yra išskirtinis Lietuvos miestas, kuriame rusų tautybės gyventojai sudaro daugumą (47,4 proc.) (1 pav.). Visagine 2023/2024 m. m. veikė 4 bendrojo ugdymo mokyklos rusų mokomąja kalba (2 lentelė).

Tiek valstybine mokomąja kalba mokyklų tinklas, tiek ir tautinių mažumų kalbomis mokymą vykdančių bendrojo ugdymo mokyklų tinklas priklauso nuo mokinių skaičiaus, kuo mažesnis mokinių skaičius tam tikroje teritorijoje, tuo mažesnis ir mokyklų skaičius. Dėl gyventojų senėjimo pastebimas ne tik gyventojų, bet ir mokinių skaičiaus mažėjimas (Kriaučiūnas ir kt., 2016; Baranauskienė ir Daugirdas, 2017, 2018; Baranauskienė, 2021). Analizuo-

jant 2009/2010–2023/2024 m. m. mokinių skaičiaus duomenis, mokinių skaičius Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose sumažėjo 20,9 proc. (nuo 448 397 iki 354 554 mokinių) (ŠVIS, 2025). Vis dėlto per tą patį laikotarpį tautinių mažumų kalbomis besimokančiųjų skaičius išaugo 10,5 proc. (nuo 32 518 iki 35 960 mokinių) (ŠVIS, 2025). Mokinių skaičiaus augimą iš dalies lėmė karo pabėgėlių iš Ukrainos antplūdis po 2022 m. Rusijos pradėtos karinės agresijos. Papildomą įtaką mokinių skaičiaus augimui turėjo politiniai įvykiai Rusijoje ir Baltarusijoje – po 2020 m. suklustotų rinkimų ir represijų Baltarusijoje bei po 2022 m. Rusijos pradėto karo prieš Ukrainą dalis šių šalių piliečių emigravo į Lietuvą, ieškodami saugumo ir laisvės.

Išsamesnė analizė atskleidžia skirtingas tendencijas tarp tautinių grupių. Lenkų kalba besimokančiųjų skaičius sumažėjo 17,2 proc. (nuo 14 558 iki 12 061 mokinio) (3 pav.). Nepaisant mažėjančio lenkų kalba ugdomų mokinių skaičiaus, mokyklų lenkų mokomąja kalba tinklas Lietuvoje vis dar išlieka gausiausias tarp tautinių mažumų bendrojo ugdymo mokyklų. Tam turi įtakos anksčiau minėti pasirašyti susitarimai tarp Lietuvos ir Lenkijos, kurie įpareigoja susitariančiąsias šalis sudaryti sąlygas „lenkų tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje tautiniam, religiniam ir kalbiniam identitetui išlaikyti, plėtoti ir išreikšti“ (Lietuvos Respublikos Seimas, 1998).

3 pav. Lenkų ir rusų tautinių mažumų kalbomis besimokančių mokinių skaičiaus kaita 2009/2010–2023/2024 m. m. (Duomenys: ŠVIS, 2025)

Fig. 3. Changes in the number of pupils studying in Polish and Russian national minority languages 2009/2010–2023/2024 (Data: ŠVIS, 2025)

Per 2009/2010–2023/2024 m. m. laikotarpį rusų kalba besimokančių mokinių skaičius Lietuvoje kito nevienodai. Nors pirmąjį dešimtmetį buvo stebimas nuoseklus mažėjimas, pastaraisiais metais fiksuotas aiškus augimas dėl aukščiau minėtų priežasčių. 2023/2024 m. m. rusų kalba ugdomų mokinių skaičius pasiekė 18 590, o tai yra 5,6 proc. daugiau nei 2009/2010 m. m. (3 pav.).

Vos atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę buvo pradėta kurti nauja švietimo sistemos struktūra (Dumbliauskienė ir Staugaitytė, 2013). Buvo planuojamos įvairios naujos ugdymo formos, metodai, vertybės, tad naujoves teko įgyvendinti laipsniškai, užnugaryje palikus buvusią sovietinę švietimo sąrangą. Švietimo sistemos reforma pradėta vykdyti jau nuo 1991 m. (Dumbliauskienė ir Staugaitytė, 2013) ir tęsiasi iki šių dienų.

Duomenų analizė atskleidė, kad Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų tinklas per analizuojamą laikotarpį žymiai susitraukė (2 pav.). Valstybės duomenų agentūros Oficialaus statistikos portalo duomenimis, 2001/2002 m. m. veikė 2 270 bendrojo ugdymo mokyklų, o 2023/2024 m. m. jų buvo 909 (Valstybės duomenų agentūra, 2024a). Per analizuojamą laikotarpį iš viso sumažėjo 60,0 proc. (per 2001/2002–2023/2024 m. m. laikotarpį mokyklų valstybine mokomąja kalba sumažėjo 62,9 proc., tautinių mažumų (lenkų ir rusų) mokomosiomis kalbomis mokyklų sumažėjo 24,6 proc.). Galima pastebėti, kad labiausiai (daugiau nei 80 proc.) bendrojo ugdymo mokyklų tinklas, lyginant 2001/2002–2023/2024 m. m. duomenis, susitraukė 13 Lietuvos savivaldybių: Švenčionių r., Alytaus r., Lazdijų r., Skuodo r., Biržų r., Pasvalio r., Joniškio r., Pagėgių, Šilalės r., Rietavo, Ignalinos r. ir Molėtų r. (Valstybės duomenų agentūra, 2024a).

Tokius pokyčius lemia nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo stebimas gimstamumo mažėjimas, didėjantis mirtingumas, visuomenės senėjimas bei migracija (Biveinis ir Kasperavičius, 2012; Baranauskienė, 2021). Didžiojoje Lietuvos dalyje mokyklų tinklas stipriai traukėsi, tačiau didžiųjų Lietuvos miestų (Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio ir Alytaus) ir jų priemiestinėse teritorijose ugdymo įstaigų skaičius mažėjo ne taip sparčiai, kadangi ten kuriasi jaunos šeimos (Burneika ir kt., 2017). Vilniaus miesto savivaldybė yra vienintelė, kurioje matomas teigiamas pokytis (2 pav.) (Lietuvos statistikos departamentas, 2002; Valstybės duomenų agentūra, 2021a), nes analizuojamu 2001/2002–2023/2024 m. m. laikotarpiu mokyklų dalis padidėjo 19,6 procento.

Remiantis ŠVIS bei Švietimo ir mokslo ministerijos 2017 m. ataskaitos „Lietuvos Respublikos bendrojo ugdymo mokyklų tinklo pertvarka 2001–2016 metais“ pateikiamais duomenimis, nustatyta, kad per analizuojamą 2001/2002–2023/2024 m. m. laikotarpį bendrojo ugdymo mokyklų, vykdančių mokymą lenkų ir rusų kalbomis, tinklas sumažėjo 43 mokyklomis, t. y. 24,6 proc. (3 lentelė): 36 mokyklos uždarytos (iš jų 22 mokyklos lenkų kalba, 9 mokyklos rusų kalba, 5 mokyklos keliomis kalbomis), 7 mokyklas paveikė reorganizacija, kurios metu mokymas lenkų arba rusų kalba buvo nutrauktas, reorganizuojant mokyklas į lietuviškas.

2001/2002–2023/2024 m. m. laikotarpio analizė atskleidė, kad 2001/2002 m. m. švietimo įstaigų, vykdančių mokymą lenkų ir rusų kalbomis, tinklas buvo labiau išplitęs. Analizuojamo laikotarpio pradžioje bendrojo ugdymo mokyklos veikė 17 savivaldybių: Mažeikių r., Širvintų r., Zarasų r., Ignalinos r., Panevėžio m., Druskininkų, Elektrėnų, Vilniaus m., Kauno m., Klaipėdos m., Šiaulių m., Vilniaus r., Klaipėdos r., Šalčininkų r., Trakų r., Švenčionių r. ir Visagino (2 pav. ir 3 lentelė). 2023/2024 m. m. duomenimis, Mažeikių r., Širvintų r., Zarasų r., Ignalinos r., Panevėžio m., Druskininkų ir Elektrėnų savivaldybėse tokių mokyklų neliko. Minėtose savivaldybėse veikė po 1–2 tautinių mažumų mokyklas (2 pav. ir 3 lentelė), tačiau, mažėjant jose lenkų ir rusų tautybės gyventojų skaičiui, mažėjo ir mokyklų skaičius. Šiuo atveju visos mokyklos lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis minėtose savivaldybėse buvo uždarytos arba reorganizuotos.

3 lentelė. Bendrojo ugdymo mokyklų, vykdančių mokymą lenkų ir rusų kalbomis, tinklo kaita savivaldybėse 2001/2002–2023/2024 m. m. (Duomenys: Švietimo ir mokslo ministerija, 2017; ŠVIS, 2024; AIKOS, 2024b)

Table 3. Changes in the network of general education schools providing education in Polish and Russian languages in municipalities in 2001/2002–2023/2024 (Data: Švietimo ir mokslo ministerija, 2017; ŠVIS, 2024; AIKOS, 2024b)

Savivaldybės / Municipalities	Veikiančios bendrojo ugdymo mokyklos, vykdančios mokymą lenkų ir rusų kalbomis, 2023/2024 m. m. (vnt.) / National minority general education schools in operation in 2023/2024 (pcs.)	Uždarytos/reorganizuotos bendrojo ugdymo mokyklos, vykdančios mokymą lenkų ir rusų kalbomis (vnt.) / Closed/reorganised national minority general education schools (pcs.)	Pokytis (%) / Change (%)
Druskininkų sav.	0	1	-100,0
Elektrėnų sav.	0	1	-100,0
Ignalinos r. sav.	0	1	-100,0
Kauno m. sav.	2	1	-33,3
Klaipėdos m. sav.	14	2	-12,5
Klaipėdos r. sav.	2	0	0,0
Mažeikių r. sav.	0	1	-100,0
Panevėžio m. sav.	0	1	-100,0
Šalčininkų r. sav.	16	11	-40,7
Šiaulių m. sav.	1	0	0,0
Širvintų r. sav.	0	1	-100,0
Švenčionių r. sav.	2	3	-60,0
Trakų r. sav.	7	0	0,0
Vilniaus m. sav.	45	9	-16,7
Vilniaus r. sav.	39	8	-17,0
Visagino sav.	4	1	-20,0
Zarasų r. sav.	0	2	-100,0
IŠ VISO / TOTAL	132	43	-24,6

Mažiausias lenkų ir rusų kalbomis mokymą vykdančių bendrojo ugdymo mokyklų tinklo pokytis pastebimas Trakų r., Šiaulių m. ir Klaipėdos r. savivaldybėse. Per analizuojamą laikotarpį jose neuždaryta nė viena tokia mokykla. Nežymiai (iki -20 proc.) sumažėjo Klaipėdos m. ir Vilniaus m. savivaldybių bendrojo ugdymo mokyklų tinklas. Tai galima paaiškinti tuo, kad jaunos šeimos su vaikais dažniau pasirenka gyventi arčiau didesnių miestų ar savivaldybių centrų, dėl miestuose gerai išvystytų viešąsias ir privačias paslaugas teikiančių įstaigų tinklų (Burneika ir kt., 2017; Baranauskienė, 2021).

Atlikus duomenų analizę, paaiškėjo, kad daugiausia bendrojo ugdymo mokyklų įstaigų lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis panaikinta bei reorganizuota Švenčionių r. ir Šalčininkų r. savivaldybėse (daugiau nei -40 proc.). Šias dvi savivaldybes būtų galima priskirti prie probleminių teritorijų, kadangi jose bendrojo ugdymo mokyklų tinklas labiausiai susitraukė. Tokių mokyklų skaičiaus mažėjimą galima susieti su gyventojų skaičiaus mažėjimu: 2001 m. Švenčionių r. savivaldybėje gyveno 33 221 gyventojas, o 2024 m. – 21 792 (sumažėjo 52,4 proc.), Šalčininkų r. savivaldybėje 2001 m. gyventojų skaičius buvo 39 384, 2022 m. sumažėjo iki 29 863 (sumažėjo 31,9 proc.) (Valstybės duomenų agentūra, 2024b). Matomi ir tautinių mažumų kalbomis besimokančių mokinių skaičiaus pokyčiai: 2009/2010 m. m. Švenčionių r. savivaldybėje lenkų ir rusų kalbomis mokėsi 782 mokiniai, o 2023/2024 m. m. – 364 (sumažėjo 53,5 proc.), Šalčininkų r. savivaldybėje 2009/2010 m. m. lenkų ir rusų kalbomis

mokėsi 3 122 mokiniai, o 2023/2024 m. m. – 2 358 mokiniai (sumažėjo 24,5 proc.) (ŠVIS, 2025). Gyventojų ir mokinių mažėjimą šiose savivaldybėse galima susieti su vykstančiais intensyviais depopuliacijos procesais.

Apibendrinant galima teigti, kad bendrojo ugdymo mokyklų, vykdančių mokymą lenkų ir rusų kalbomis, tinklas palaipsniui traukėsi. Savivaldybėse (Mažeikių r., Širvintų r., Zarasų r., Ignalinos r., Panevėžio m., Druskininkų ir Elektrėnų), kuriose po Nepriklausomybės atkūrimo pradėjo greitai mažėti ne lietuvių tautybės gyventojų, po vykdyto pertvarkymo nebeliko bendrojo ugdymo programą tautinių mažumų kalbomis vykdančių įstaigų. Blogiausia situacija, kur intensyviai traukiasi tautinių mažumų kalbomis bendrojo ugdymo mokyklų tinklas, pasižymi Švenčionių r. ir Šalčininkų r. savivaldybės.

Išvados

1. Didžiojoje dalyje Pietryčių Lietuvos, kur koncentruojasi didžiausia tautinių mažumų gyventojų dalis, pastebima itin sparti depopuliacija. Mažėjantis gyventojų skaičius ir mažėjanti tautinių mažumų dalis daugiausia ir nulemia švietimo įstaigų tinklo susitraukimą už Vilniaus miesto ribų.
2. 2001–2023 m. bendrojo ugdymo mokyklų, vykdančių mokymą lenkų ir rusų kalbomis, tinklas patyrė mažesnius neigiamus pokyčius (susitraukė 24,6 proc.) nei bendrojo ugdymo mokyklų tinklas valstybine lietuvių mokomąja kalba (-62,9 proc.), nes didžioji šių mokyklų dalis koncentruojasi didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kur mokyklų tinklas stabilus. Bendrojo ugdymo įstaigų lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis neliko septyniuose savivaldybėse: Mažeikių r., Širvintų r., Zarasų r., Ignalinos r., Panevėžio m., Druskininkų ir Elektrėnų. Vykdamas mokyklų tinklo reorganizavimą iš 43 bendrojo ugdymo įstaigų, kuriose mokoma lenkų ir rusų kalbomis, 7 mokyklos reorganizuotos į lietuvių.
3. Bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose mokoma lenkų ir rusų kalbomis, tinklas iš esmės atitinka tautinių mažumų erdvinį pasiskirstymą. Didžioji dalis (75,8 proc.) veikiančių bendrojo ugdymo įstaigų ne lietuvių mokomąja kalba koncentravosi trijose savivaldybėse (Vilniaus m., Vilniaus r. ir Šalčininkų r.), kuriose tautinių mažumų bendrojo ugdymo mokyklų dalis, kur mokoma lenkų ir (ar) rusų mokomosiomis kalbomis, sudaro daugiau nei 30 procentų.
4. Lenkų kalba dėstomų bendrojo ugdymo mokyklų įstaigų tinklas išlieka didesnis, lyginant su rusų kalba dėstomų mokyklų tinklu. Tai susiję su lenkų tautinės mažumos mažesne teritorine koncentracija, tiek su pasirašytu Lietuvos ir Lenkijos tarptautiniu susitarimu išlaikyti mokyklas, vykdančias mokymą lenkų kalba.
5. Didžiausi pokyčiai lenkų ir rusų kalbomis mokymą vykdančių bendrojo ugdymo įstaigų tinkle užfiksuoti Švenčionių r. ir Šalčininkų r. savivaldybėse, kur demografiniai procesai yra itin nepalankūs ir buvo likviduota bei reorganizuota daugiau nei 40 proc. tokių švietimo įstaigų.
6. Stebint lenkų ir rusų kalbomis dėstomų mokyklų tinklo susitraukimo ir mokinių skaičiaus mažėjimo tendencijas, tikėtina, kad bendrojo ugdymo mokyklų tinklas dar labiau trauksis ir koncentruosis didžiausiuose šalies miestuose (Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje) bei Pietryčių Lietuvos savivaldybių administraciniuose centruose ar didesnėse gyvenvietėse.

Literatūra

- AIKOS, 2024a. *Sąvokos ir terminai*. Vilnius. <https://www.aikos.smm.lt/Puslapiai/Savokos-ir-terminai.aspx> [prisijungta 2024 m. balandžio 15 d.].
- AIKOS, 2024b. *Švietimo ir mokslo institucijos*. Vilnius. <https://www.aikos.smm.lt/Registrai/Svietimo-ir-mokslo-institucijos/SitePages/Pagrindinis.aspx?ss=f0e5f6f9-0084-48cf-a137-a1ee3afbc1a1> [prisijungta 2024 m. gegužės 25 d.].
- Andrukaitytė, M., 2024. Jakštas: ministerija vertina galimybes palaipsniui atsakyti rusų mokyklų. *Lietuvos nacionallinis radijas ir televizija*. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2163926/jakstas-ministerija-vertina-galimybes-palaipsniui-atsakyti-rusu-mokyklu> [prisijungta 2024 m. lapkričio 10 d.].
- Baranauskienė, V., 2019. Kaimiškų teritorijų identifikavimo problema: Lietuvos seniūnijų atvejis. *Geografijos metraštis*, 52, p. 55–72.
- Baranauskienė, V., 2021. *Socioteritorinė atskirtis Lietuvos retai apgyvendintose teritorijose*. Mokslo daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos socialinių mokslų centras, Kauno technologijos universitetas.
- Baranauskienė, V., Daugirdas, V., 2017. Lietuvos probleminių regionų bendrojo ugdymo mokyklų tinklo kaita 2001–2016 m. – didėjančios teritorinės atskirties atspindys. *Geografijos metraštis*, 50, p. 57–74.
- Baranauskienė, V., Daugirdas, V., 2018. Depopuliacijos įtaka bendrojo ugdymo mokyklų tinklo kaitai Lietuvos probleminiuose regionuose 2001–2016 m. *Geografija ir edukacija: mokslo almanachas*, 6, p. 7–17.
- Biveinis, P., Kasperavičius, A. P., 2012. Lietuvos tautinės mažumos, valstybė ir visuomenė XX–XXI amžių sandūroje. *Lietuvos istorijos studijos*, 30, p. 150–170.
- Burneika, D., Ubarevičienė, R., Valatka, V., Baranauskaitė, A., Pociūtė-Sereikienė, G., Daugirdas, V., Krupickaitė, D., 2017. *Lietuvos metropoliniai regionai. Gyventojų erdvinė diferenciacija XXI a. pradžioje*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Dumbiausienė, M., Staugaitytė, S., 2013. Rytų Lietuvos daugiakalbių savivaldybių bendrojo ugdymo sistemos kompleksinis vertinimas. *Geografijos metraštis*, 46, p. 15–31.
- Engberg, J. B., Gill, B., Zamarro, G., Zimmer, R. W., 2012. Closing schools in a shrinking district: Do student outcomes depend on which schools are closed? *Journal of Urban Economics*, 71(2), p. 189–203. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2011.10.001>.
- Frėjutė-Rakauskienė, M., Marcinkevičius, A., Šliavaitytė, K., 2016. Etninių mažumų grupės Lietuvoje: demografinė kaita ir socialinės padėties aspektai. *Lietuvos gyventojų grupių socialinė kaita*, p. 85–108. Vilnius: LSTC.
- Gaučas, P., 1992. Etnolingvistinė situacija ir bendrojo lavinimo mokyklos Pietryčių Lietuvoje 1945–1991 metais. *Rytų Lietuva: Istorija, kultūra, kalba*. Vilnius. p. 141–150.
- Gaučas, P., 1996. Dėstomosios kalbos Vilniaus rajono bendrojo lavinimo mokyklose 1987–1995 metais: statistinė-geografinė apžvalga. *Geografijos metraštis*, 29, p. 369–379.
- Gaučas, P., 1997a. Dėstomosios kalbos Pietryčių Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose atgimimo ir valstybės atkūrimo laikotarpiu (1987–1996). *Lietuvos visuomenės geografijos problemos*. Vilnius: Apyaušris.
- Gaučas, P., 1997b. *Etnolingvistinė Rytų Lietuvos gyventojų raida XVII a. pirmoje pusėje – 1939 m.* Daktaro disertacija. Vilnius: VU, GMF.
- Gaučas, P., 2000. Dėstomosios kalbos Pietryčių Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose 1945–1999 m. *Geografija*, 36(2), p. 47–54.
- Jakubowski, M., 2019. Polish education reforms and governance structure. *Revue Internationale d'Éducation de Sèvres*, HS-3(III). <https://doi.org/10.4000/ries.7801>.
- Khavenson, T., 2019. Integration of Schools in Latvia and Estonia Using Curriculum Reforms. *Voprosy Obrazovaniya / Educational Studies Moscow*, (3), p. 77–100. <https://doi.org/10.17323/1814-9545-2019-3-77-100>.
- Kriaučiūnas, E., Pociūtė-Sereikienė, G., Ribokas, G., 2016. Gyventojų aptarnavimo įstaigų tinklo kaitos tendencijos Lietuvos kaimo gyvenvietėse. *Lietuvos socialinė raida: teritorinis aspektas*, 5, p. 80–94.

- Lietuvos Respublikos Konstitucija*, 1992. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Vilnius: Registrų centras. <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija202205-22.htm> [prisijungta 2024 m. balandžio 22 d.].
- Lietuvos Respublikos Seimas, 1991. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. Vilnius. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr> [prisijungta 2024 m. balandžio 24 d.].
- Lietuvos Respublikos Seimas, 1994. *Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis*. Vilnius. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.11154> [prisijungta 2024 m. gegužės 24 d.].
- Lietuvos Respublikos Seimas, 1995. *Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija*. Strasbūras. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.96635> [prisijungta 2024 m. gegužės 24 d.].
- Lietuvos Respublikos Seimas, 1998. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lenkijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl bendradarbiavimo kultūros, švietimo ir mokslo srityse*. Vilnius. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.98510> [prisijungta 2024 m. gegužės 24 d.].
- Lietuvos Respublikos Seimas, 2024a. *Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas*. Vilnius. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/34b38e809d4d11ef955ff95815eb5ce5> [prisijungta 2025 m. vasario 28 d.].
- Lietuvos Respublikos Seimas, 2024b. *Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo projektas*. Vilnius. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/35ad98701db511efb121d2fe3a0eff27?jfwid=-1c77b3bc79> [prisijungta 2024 m. gegužės 24 d.].
- Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, 2017. *Lietuvos Respublikos bendrojo ugdymo mokyklų tinklo pertvarka 2001–2016 metais*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Lietuvos statistikos departamentas, 2002. *Lietuvos Respublikos 2001 metų gyventojų ir būstų surašymo rezultatai: Lietuvos tautinė sudėtis vienaalytiškiausia*. Vilnius. https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/-212826/2002_10_17.pdf/26d67a2b-3234-4cad-a2b9-86429f802292 [prisijungta 2024 m. balandžio 21 d.].
- Lietuvos statistikos departamentas, 2013. *Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybą: Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai*. Vilnius.
- Marcinkevičius, A., Frėjutė-Rakauskienė, M., 2021. Rusų emigracijos iš Lietuvos priežastys: tyrimų apžvalga, spaudos ir interviu duomenų analizė. *Informacijos mokslai*, 91, p. 59–82.
- Nacionalinė švietimo agentūra, 2018. *Lietuvos tautinių mažumų švietimo būklės analizė*. Vilnius. <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/07/Lietuvos-tautiniu-mazumu-svietimo-bukles-analize-2018-m..pdf> [prisijungta 2024 m. balandžio 16 d.].
- Nacionalinė švietimo agentūra, 2022a. *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose*. Vilnius. <https://www.nsa-smm.lt/wp-content/uploads/2022/08/Svietimas-Lietuvoje-2022-web.pdf> [prisijungta 2025 m. birželio 5 d.].
- Nacionalinė švietimo agentūra, 2022b. *Lietuvos tautinių mažumų švietimo būklės analizė*. Vilnius. <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2022/05/Tautiniu-mazumu-svietimo-bukles-analize-2022-05-23.pdf> [prisijungta 2024 m. gegužės 21 d.].
- Nacionalinė švietimo agentūra, 2023. *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose*. Vilnius. https://www.nsa-smm.lt/wp-content/uploads/2023/09/2023-Svietimas-Lietuvoje_WEBak.pdf [prisijungta 2024 m. gegužės 21 d.].
- Nacionalinė švietimo agentūra, 2024. *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose. I dalis*. https://smm.lrv.lt/public/canonical/1724750670/5886/Svietimas_Lietuvoje_2024_web.pdf.
- Račkauskaitė, A., 2010. *Tautinės mažumos samprata: tarptautinės teisės aspektai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Semczuk, M., Majewski, K., Alexandru, D. E., Hołuj, A., Ilba, M., Lityński, P., Serafin, P., Zotic, V., 2022. Reorganization of the Primary School Network in the Polish Carpathians in the Period 2000–2020. *Journal of Settlements and Spatial Planning*, SI(10), p. 65–74. <https://doi.org/10.24193/ISSPSI.07-CSPTEP>.
- ŠVIS, 2024. *Viešojoji statistika. Bendrasis ugdymas: Mokyklų sąrašas su mokinių skaičiumi pagal klase (tik Bendrosios klasės)*. Vilnius. <https://svis.emokykla.lt/ivairios-statistines-ataskaitos/> [prisijungta 2024 m. gegužės 24 d.].

- ŠVIS, 2025. *Bendrojo ugdymo mokyklų mokinių duomenys (1-mokykla). Klasės ir mokiniai rugsėjo 1 d.* Vilnius. <https://svis.emokykla.lt/1-mokykla/> [prisijungta 2025 m. birželio 11 d.].
- Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2024a. *Po penkiolikos metų pertraukos Lietuvoje priimtas Tautinių mažumų įstatymas.* <https://tmde.lrv.lt/lt/naujienos/po-penkio-likos-metu-pertraukos-lietuvoje-priimtas-tautiniu-mazumu-istatymas/> [prisijungta 2024 m. gruodžio 29 d.].
- Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2024b. *Tautinių mažumų departamentas nepritaria mokyklų rusų kalba uždarymui: tautinės grupės marginalizavimas tik dar labiau stumia ją į užribį.* <https://tmde.lrv.lt/lt/naujienos/tautiniu-mazumu-departamentas-nepritaria-mokyklų-rusu-kalba-uzdarymui-taip-butu-sugriautas-tris-desimtmecius-kurtas-darnios-visuomenes-pamatas/> [prisijungta 2024 m. spalio 14 d.].
- Vaitekūnas, S., 2006. *Lietuvos gyventojai: Per du tūkstantmečius.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Valstybės duomenų agentūra, 2021a. *Gyventojų tautybės, gimtosios kalbos ir išpažįtamo tikėjimo statistinis tyrimas: Gyventojai pagal tautybę.* Vilnius. https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/9601028/Gyventojai_pagal_tautybe.xlsx [prisijungta 2024 m. balandžio 21 d.].
- Valstybės duomenų agentūra, 2021b. *Lietuvos Respublikos 2021 m. gyventojų ir būstų surašymo rezultatai: Tautybė, gimtoji kalba ir tikyba.* Vilnius. <https://osp.stat.gov.lt/2021-gyventoju-ir-bustu-surasyimo-rezultatai/tautybe-gimtoji-kalba-ir-tikyba> [prisijungta 2024 m. balandžio 18 d.].
- Valstybės duomenų agentūra, 2023. *Lietuvos gyventojai (2023 m. leidimas).* Vilnius. <https://osp.stat.gov.lt/lietuvas-gyventojai-2023/salies-gyventojai-gyventoju-skaicius-ir-sudetis> [prisijungta 2024 m. gruodžio 12 d.].
- Valstybės duomenų agentūra, 2024a. *Bendrojo ugdymo mokyklos.* Vilnius. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize/> [prisijungta 2025 m. gruodžio 30 d.].
- Valstybės duomenų agentūra, 2024b. *Nuolatinis gyventojų skaičius metų pradžioje.* Vilnius. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize/> [prisijungta 2024 m. gegužės 19 d.].
- Valstybės duomenų agentūra, 2025. *Švietimo ir mokslo institucijos.* Vilnius. https://atviri-duomenys.stat.gov.lt/datasets/f73763bc9d8f4599a651b30f52c14f0a_2/explore?location=55.161107%2C23.825200%2C8.69 [prisijungta 2025 m. vasario 28 d.].
- Wojewódzka-Wiewiórska, A., Stawicki, M., 2022. Changes in accessibility of educational infrastructure in rural areas – evidence from Poland. *Rural Development*, 2021(1), p. 453–459. <http://doi.org/10.15544/RD.2021.078>.
- Zverko, N., 2023. Latvijoje ir Estijoje rusų mokyklose pereinama prie mokymo valstybine kalba – ar ir Lietuva planuoja reformą? *Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija.* <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/2082982/latvijoje-ir-estijoje-rusu-mokyklose-pereinama-prie-mokymo-valstybine-kalba-ar-ir-lietuva-planuoja-reforma> [prisijungta 2024 m. spalio 11 d.].

SPATIAL ANALYSIS OF THE NETWORK OF GENERAL EDUCATION SCHOOLS FOR POLISH AND RUSSIAN NATIONAL MINORITIES IN LITHUANIA 2001-2023

Ivan Poddubnyy¹, Viktorija Baranauskienė^{1,2}

¹*Vilnius University, Faculty of Chemistry and Geosciences, Institute of Geosciences, Department of Geography and Land Management, M. K. Čiurlionio str. 21/27, LT-03101 Vilnius, Lithuania*

²*Lithuanian Centre for Social Sciences, Institute of Sociology, Department of Regional and Urban Studies, A. Goštauto str. 9, LT-01108 Vilnius, Lithuania*

*E-mail: ivan.poddubnyy@chgf.stud.vu.lt; viktorija.baranauskiene@chgf.vu.lt;
baranauskiene.viktorija@gmail.com*

DOI: <https://dx.doi.org/10.5200/GM.2025.1>

Summary

A school is defined as an institution that is responsible for the implementation of specific educational objectives. In the Republic of Lithuania, the Education Law guarantees the provision of education in both the official language and the native language. Following the restoration of independence, there has been a decline in both the network of Lithuanian general education schools and the network of schools for national minorities (Poles and Russians).

This study investigates the alterations in the network of general education schools for national minorities and the number of students enrolled in these institutions across 17 municipalities. The municipalities encompassed in this investigation include Vilnius city, Kaunas city, Klaipėda city, Šiauliai city, Panevėžys city, Vilnius district, Klaipėda district, Mažeikiai district, Širvintos district, Zarasai district, Ignalina district, Šalčininkai district, Trakai district, Švenčionys district, Druskininkai, Elektrėnai, and Visaginas. The investigation focuses on schools of general education operating in Polish and Russian languages across these municipalities. The period under investigation extends from 2001 to 2023.

Secondary data sources were used for the analysis: the data of the 2023/2024 academic year network of general education schools of national minorities were collected from the AIKOS system of the Ministry of Education, Science and Sports. Operational and non-operational schools were inventoried based on the 2017 report of the Ministry of Education and Science report issued and ŠVIS system data. The spatial point element layer of the Official Statistics Portal of the State Data Agency was used to specify the addresses of general education schools together with the data of the Register of Educational and Scientific Institutions (ŠVIS).

The analysis of the data shows that the network of national minority schools has experienced less negative changes (24.6 percent shrinkage) than that of Lithuanian schools (-62.9 percent). In the period 2001-2023, the network of general education schools for national minorities decreased by 43 schools: 36 schools were closed (including 22 Polish-language schools, 9 Russian-language schools, 5 multilingual schools), and 7 schools were also affected by reorganization, during which education in Polish or Russian was discontinued, reorganizing schools into Lithuanian.

These changes were caused by the decrease in the share of national minorities in the population, which fell by 1.1 percentage points over the 2001-2023 period. Also, many citizens migrated, society was aging. The decrease in the birth rate and the increase in the mortality rate are also very important in the decline of general education institutions of national minorities.